

Mihej - prorok društvene pravednosti (Mih 2-3; 6,8)

Lipovac, Daria

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:222:568210>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)
[University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

MIHEJ – PROROK DRUŠTVENE PRAVEDNOSTI
(MIH 2 – 3; 6,8)

DARIA LIPOVAC

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
STUDIJ TEOLOŠKO-RELIGIJSKIH ZNANOSTI

DIPLOMSKI RAD

**MIHEJ – PROROK DRUŠTVENE PRAVEDNOSTI
(MIH 2 – 3; 6,8)**

DARIA LIPOVAC

Mentor: izv. prof. dr. sc. Stipo Kljajić

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj Diplomski rad **Mihej – prorok društvene pravednosti (Mih 2 – 3; 6,8)** izvorni rezultat mogega rada te da su svi korišteni izvori, kako objavljeni tako i neobjavljeni, primjereno citirani ili parafrazirani te navedeni u popisu literature na kraju rada.

U Zagrebu, rujan 2024.

Mihej – prorok društvene pravednosti (Mih 2 – 3; 6,8)

Sažetak

Prorok Mihej jest prorok 8. stoljeća prije Krista, stoljeća velikih ratova i brojnih društvenih nepravdi. Stoga je jedna od glavnih tema Knjige proroka Miheja govor protiv moćnika, odnosno borba za društvenu pravednost, za pravdu obespravljenih. Činiti pravicu, milosrđe ljubiti i smjerno s Bogom hoditi – jest ono što, prema proroku Miheju, Bog traži od čovjeka. Svaka od tih zapovijedi nosi duboko teološko značenje i moralne implikacije. Bog je vrhunac, ali i izvor ište ljudskih odnosa, jer o Bogu – jasno naglašava Knjiga proroka Miheja – ovisi i čovjekov odnos prema sebi samom, prema bližnjemu, i prema cjelokupnoj životnoj stvarnosti. Više nego igdje drugo u Bibliji u Knjizi proroka Miheja vidljivo je da svi pravi i pravedni odnosi mogu postojati samo ako su utemeljeni na ispravnom odnosu s Bogom, na njegovoj pravdi i pravičnosti. Iz tog razloga prorok Mihej toliko naglašava važnost odnosa s Bogom, smjernog hoda s Bogom i ispravni kult koji proizlazi iz iskrenog, otvorenog srca.

Ključne riječi: prorok Mihej, društvena pravednost, moćnici, Bog, milosrđe, ljubav.

Micah - Prophet of Social Justice (Micah 2-3; 6,8)

Abstract

The prophet Micah was a prophet of the 8th century BC, a time marked by significant wars and numerous social injustices. One of the main themes of the Book of Micah is the denunciation of the powerful and the advocacy for social justice and the rights of the oppressed. According to the prophet Micah, God requires humans to act justly, love mercy, and walk humbly with God. Each of these commands carries deep theological meaning and moral implications. God is the pinnacle, but also the source of human relationships, as the Book of Micah clearly emphasizes that a person's relationship with themselves, their neighbor, and the entire reality of life depends on their relationship with God. Nowhere else in the Bible is it as evident as in the Book of Micah that all true and just relationships can only exist if they are based on a proper relationship with God, on His justice and righteousness. For this reason, the prophet Micah strongly emphasizes the importance of a relationship with God, walking humbly with God, and the proper worship that stems from a sincere, open heart.

Keywords: prophet Micah, social justice, the powerful, God, mercy, love.

Sadržaj

Uvod	1
1. O Knjizi proroka Miheja	2
<i>1.1. Povijesni kontekst</i>	2
<i>1.2. Literarni kontekst</i>	4
2. Govori protiv moćnika (Mih 2 – 3)	6
<i>2.1. Djela moćnika</i>	7
<i>2.2. Božji odgovor</i>	10
3. Pravda i pravičnost	13
4. Posuvremenjenje i kontekstualizacija	17
<i>4.1. Put – konačno težište života (Mih 6,8)</i>	20
<i>4.2. Bog – vrhunac ljudskih odnosa</i>	24
Zaključak	27
Literatura	29

Uvod

Knjiga proroka Miheja, jedna od dvanaest malih proročkih knjiga Staroga zavjeta, predstavlja značajno djelo biblijske literature koje nudi dubok uvid u društvene i religijske aspekte izraelskog naroda. Prorok Mihej, koji je djelovao u 8. stoljeću prije Krista, svojim govorima i proročanstvima pruža oštar kritički osvrt na društvene nepravde, moralnu dekadenciju i religijsku nevjernost svoga vremena. Njegova poruka, iako ukorijenjena u povijesnom kontekstu, zadržava svoju relevantnost i za današnji svijet, pozivajući na promišljanje o univerzalnim vrijednostima pravde i pravednosti.

Ovaj rad ima za cilj istražiti knjigu proroka Miheja kroz prizmu povijesnog, literarnog konteksta, te analizirati njezin značaj u današnjem društvu. U prvom poglavlju fokusirat ćemo se na povijesne okolnosti koje su oblikovale i utjecale na poruku proroka Miheja. Razmatranje političkih, socijalnih i religijskih uvjeta njegovog vremena pomoći će nam u boljem razumijevanju kritika koje je upućivao narodu i zajednici kojoj je kao Božji prorok poslan. Kroz analizu literarnog konteksta knjige, iznijet ćemo mjesto knjige unutar proročke literature kao i općenito unutar Svetog pisma. Promatranjem Knjige unutar šireg konteksta otkrit ćemo kako proročke poruke ne osvjetljavaju samo povijesne okolnosti i moralne dileme, već potiču i na dublje razumijevanje Božje pravednosti i vjernosti.

Posebna pažnja, također, bit će posvećena govorima protiv moćnika, u kojima Mihej oslikava nepravde koje su izazvale Božji gnjev i analizira Božji odgovor na takve postupke, a mi to donosimo u našem drugom poglavlju. Treće poglavlje istražuje vrijednosti pravde/pravednosti i „više pravde“ koje prorok Mihej zagovara. Kroz detaljnu analizu ovih vrijednosti nastojat ćemo istaknuti njihovu trajnu relevantnost i važnost. U četvrtom poglavlju bavit ćemo se posuvremenjenjem i kontekstualizacijom Mihejeve poruke. Razmotrit ćemo kako se njegova poruka može primijeniti na današnje društvene izazove te kako je možemo nasljedovati kao trajnu inspiraciju u svakodnevnom životu. U Zaključku ćemo sažeti glavne uvide i doprinos ovoga rada, naglašavajući trajnu vrijednost Mihejeve poruke.

Cilj ovog rada nije samo pružiti detaljnu analizu knjige proroka Miheja, već i potaknuti promišljanje o njenoj primjeni u današnjici te potaknuti čitatelje na razmišljanje o važnosti pravde, milosrđa i našem hodu s Bogom. Njegova poruka potiče nas na aktivno sudjelovanje u Božjem planu pravednosti, milosrđa i poslušnosti kako bismo te vrijednosti trajno unosili u naše zajednice i odnose.

1. O Knjizi proroka Miheja

Nemoguće je u proučavanju Svetog pisma isključiti studije proroka, jer bi nam mnogo toga ostalo nejasno i neprotumačeno, kako navodi i Adalbert Rebić.¹ Upravo su proroci ti koji nam prenose Božju riječ, oni govore „umjesto drugoga“, točnije umjesto Drugoga.² Prorok je posrednik između Boga i ljudi, tako je i njegovo djelo ono koje i danas posreduje Božju poruku. Do sad rečeno itekako je važno i za proroka kojim ćemo se u nastavku baviti: proroka Miheja. Vrijeme u kojem djeluje prorok Mihej je 8. stoljeće prije Krista, a uz njega gotovo u isto vrijeme proročki djeluju još i Amos, Hošea i Izaija. Njihovi konteksti su slični, ali i različiti, stoga je svaki vrijedan pažnje i oslušivanja, kako Riječ ne bi ostala bez ploda. Prorok Mihej pripada skupini proroka koji se prema kriteriju opsega svojih knjiga nazivaju malim prorocima. Ne radi se, valja to odmah naglasiti, o malom proroku u smislu njegove važnosti, još manje vrijednosti.

Samo ime proroka Miheja nosi u sebi retoričko pitanje: Tko je kao Jahve? Njegovo djelovanje možemo smjestiti u razdoblje između 725. i 700. godine prije Krista.³ Mjesto iz kojeg dolazi je Morešet, što je također vrlo važno kad govorimo o njegovoj knjizi jer je to gradić-selo te se to seosko podrijetlo kod proroka vidi upravo u simpatijama koje ima prema seoskom pučanstvu. Svi ti elementi utječu na iščitavanje, a onda i razumijevanje same knjige koja nosi duboku teološku poruku i to ne samo za prošlo i svršeno vrijeme, nego poruku koja je aktualna i važna za nas danas. Da bismo je razumjeli potrebno je, barem letimično, sagledati povijesni i literarni kontekst Knjige proroka Miheja, odnosno njezinih mjesta koja su predmet našeg zanimanja.

1.1. Povijesni kontekst

Kako smo naveli ranije, prorok Mihej, prema ustaljenom mišljenju, djeluje u razdoblju između 725. i 700. godine, a to je vrijeme djelovanja triju judejskih kraljeva: Jotama, Ahaza i Ezekije. Ipak se, prema novijim znanstvenim saznanjima, smatra da je nemoguće smjestiti vrijeme djelovanja proroka Miheja za vrijeme vladavine sve trojice, zbog perioda njihova vladanja. Naime, kralj Jotam je vladao od 740. do 736., kralj Ahaz od 736. do 716. te kralj Ezekija od 716. do 689.⁴ Pretpostavlja se stoga, što se može iščitati i iz Knjige proroka Miheja, ali i iz trajanja vladavine kralja Ezekije, da se djelatnost proroka najviše veže upravo

¹ Usp. Adalbert REBIĆ, *Proroci*, Zagreb, 1969., 5.

² Usp. *Isto*, 14.

³ Usp. Božo LUJIĆ, *Proroci. Osoba, vrijeme, poruka*, Zagreb, 2015., 86.

⁴ Usp. Giuseppe BERNINI, *Osea – Michea – Naum – Abacuc*, Torino, 1997., 223.

uz njega. On je vladao 29 godina i u to je vrijeme asirski vladar Sanherib opustošio Judeju (701. godine). Međutim, ovdje se mora uzeti u obzir nesigurnost kronologije: ona ni kod različitih autora koji su istraživali Knjigu proroka Miheja nije sasvim izvjesna, odnosno precizna. Ipak, vjerojatnim se čini da je prorok Mihej djelovao i nešto prije 725. godine, jer u svojoj knjizi govori i o opasnostima za Samariju, koja je 722. godine pala. Tu nestabilnost i pustošenje prouzročilo je asirsko kraljevstvo koje je žudilo za povećanjem i osvajanjem što većeg teritorija, želeći tako doći do Egipta.

Zbog takvih pretenzija Asirije, tada najvećeg kraljevstva, došlo je nešto prije do još jednog tragičnog događaja koji će u mnogome obilježiti Mihejevu proročku poruku: sirijsko-efrajimskog rata koji je trajao od 734. do 733. godine, a u kojem su se sukobili Sirija i Izrael protiv Judeje. Naime, vladavina Tiglatpilesera III. značila je prekretnicu za Asiriju kao moćno kraljevstvo, ali i za cijelo područje Bliskog Istoka. Htijući proširiti Asiriju i od nje napraviti velesilu, Tiglatpileser je krenuo u osvajanje novih područja. Brzi prodor njegove vojske izazvao je uzbunu u Izraelu i Siriji jer su među prvima bile na udaru. Kako ni unutarnja situacija u tim zemljama nije bila povoljna, naprotiv bila je vrlo nesigurna, vladar Izraela, Menahem odlučio se prikloniti Asiriji te je pristao plaćati danak, a isto je učinila i Sirija.⁵ Tu nastaju veliki problemi za samu Judeju koja se i ne htijući našla između Sirije i Izraela s jedne strane te Asirije s druge. Naime, da bi pružili neku vrstu otpora, i da bi se oslobodili Asirije koja je bila nad njima, Izrael i Sirija pokušali su osnovati antiasirski savez u kojem su htjeli da bude što veći broj okolnih državnica, a među njima i Judeja. Bio je to početak kraja mira i sigurnosti za Judeju koja se, kako smo već spomenuli, našla sada između dvije strane.

Ono što je bitno za daljnji povijesni kontekst Knjige prorok Miheja je odluka kralja Ahaza. Naime, on je – suprotno savjetima proroka Izaije – odlučio stupiti u vazalski odnos s asirskim kraljem, što je za Judeju značilo ne samo plaćanje velikog danka, nego i ustupke na području vjerskog života. „Posljedica sirijsko-efrajimskog rata bila je također i pad Damaska 732. i konačan slom Samarije.“⁶ U to vrijeme dio naroda iz Sjevernog kraljevstva odveden je u izgnanstvo, a dio je pobjegao u Jeruzalem. Judejski kralj Ezekija primio je u Jeruzalem prognanike iz Sjevernog kraljevstva, proširio Jeruzalem i radio na centralizaciji kulta.⁷ Hoće li upravo Jahvin kult i njegovo učvršćenje dovesti do toga da se Judeja očuva duže od osvajanja, ne možemo sa sigurnošću reći, no danas „nitko ozbiljan ne dvoji da je Jahvina vjera kao

⁵ Usp. Martin NOTH, *Geschichte Israels*, Göttingen, 1950., 233–244.

⁶ Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, Zagreb, 2015., 209.

⁷ Usp. *Isto*, 166.

životna snaga bila uistinu od presudne važnosti za preživljavanje naroda“⁸. Ezekija, koji se na početku svog vladanja vodio politikom svoga oca te je bio naklonjen Asiriji, ipak je s vremenom počeo mijenjati svoju politiku i raditi na ranije već spomenutoj centralizaciji kulta. Tako je dao očistiti Hram od svega što nije pripadalo tom svetom mjestu. Situacije u kojima je Judeja spašena u zadnji čas, a kojih je u vrijeme proroka Miheja bilo izobila, narod je pripisivao magijskom utjecaju Hrama.

1.2. Literarni kontekst

Može nam se činiti da ova proročka knjiga, gledajući je u kontekstu cijeloga Starog zavjeta, iznosi više politička iskustva, iskustva naroda u ratovima, potlačenost i iskorištavanje, posebno nepravde, nego religioznost, odnos prema Bogu, no ipak religiozna pozadina itekako je prisutna i važna. Iskustvo Boga u ovoj knjizi Starog zavjeta izraženo je kroz proroštvo, kroz proroka koji je na poseban način doživio Božju blizinu te vladarima i narodu posreduje Božju poruku.⁹ Kroz prije spomenuti povijesni kontekst da se iščitati da su nesreće naroda neposredno povezane s odanošću i vjernošću Bogu.

U kontekstu Starog zavjeta, ali i Biblije u cijelosti, ova knjiga pripada skupini izraelskih pisanih proroka. Posebnost koju donosi je prikaz Izraelove religioznosti kao svjetovne koja postaje i temeljem poruke proroka Miheja. Knjiga proroka Miheja ne stoji u nepovezanosti s drugim knjigama, osobito proročkim. U njegovom govoru i načinu izražavanja vidi se sličnost s prorokom Amosom: „Njegov oštri način izražavanja sličan je Amosovu.“¹⁰ Također, po nekim pojmovima uočavamo povezanost Knjige proroka Izaije, koja je kanonski prva od proročkih knjiga, s Knjigom proroka Miheja. Neki od tih pojmova jesu: Jhvh (Gospodin), hêkal (Hram), svet (qādôš), gāllah (otkriti). Usko vezano uz ovo je i položaj Knjige proroka Miheja unutar Kanona uz kojeg je dobro smješten prorok Nahum, no po nekim drugim tumačenjima Mihej bi trebao stajati, kako prije spomenusmo, uz proroka Izaiju ili bolje rečeno uz proroke 8. stoljeća kojima i pripada. Gledajući tako, po vremenu djelovanja prorok Mihej „nije dobro smješten“, ali upravo takav raspored nije bezrazložan te pokazuje kako „zadnji“ proroci sve više navjestiteljski idu prema završetku starozavjetne objave te prema navješćaju Isusa Krista. Isto tako, prorok Mihej je za razliku od proroka Izaije koji dolazi iz Jeruzalema, taj koji potječe sa sela te zato i najavljuje dolazak Spasitelja iz

⁸ Božo LUJIĆ, Povijesni trenutak našega naroda u zrcalu biblijske vjere, u: *Jukić*, 24–25 (1994.) 30–47.

⁹ Usp. Marjan PEKLAJ, Pripovjedni tekstovi SZ – iz vjere za vjeru, u: Ivan ŠPORČIĆ (ur.), *Stari zavjet vrelo vjere i kulture*, Rijeka – Zagreb, 2004., 2.

¹⁰ Wilfrid John HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet*, Zagreb, 1993., 213.

malena i nepoznata grad Betlehema. To je još jedna značajka koja govori o ulozi ove knjige unutar proročkog korpusa, odnosno Staroga zavjeta.

2. Govori protiv moćnika (Mih 2 – 3)

Jedna od glavnih tema Knjige proroka Miheja jest govor protiv moćnika. Od sedam poglavlja koliko sadrži ova knjiga, čak dva velika poglavlja usmjerena su protiv moćnika. Dokaz je to Mihejeve hrabrosti koja se ne boji jasno osuditi društvenu nepravdu i zloupotrebu moći. Ne bojeći se sukoba s moćnicima, u vrijeme kad su snažno rašireni korupcija i eksploatacija, njegova proročanstva otkrivaju duboko nezadovoljstvo tim stanjem te pozivaju na moralnu obnovu.

Možemo reći da je glavna nit vodilja ove knjige društvena nepravda i ona se jako dobro uklapa u ono o čemu knjiga govori na samom početku, a to su zločini u Judeji i Izraelu. U tom kontekstu možemo se zapitati u čemu je bila krivnja tih kraljevstava ili točnije naroda u gradovima Judeje i Izraela da je prorok reagirao, tj. da je Bog preko proroka morao djelovati. Odgovori slijede vrlo brzo i to u 2. i 3. poglavlju, a to je Mihejev govor protiv moćnika. Kad čitamo ovu knjigu, uočiti ćemo da se tu nalaze i govori protiv lažnih ili krivih proroka koji su usko povezani s moćnicima toga vremena i *rade za njih*: „Od svega je najgore što zavode narod, jer mu govore ono što odgovara vladarima i moćnicima koji su ih kupili.“¹¹ No, u daljnjoj razradi mi ćemo staviti naglasak na moćnike i oštar govor proroka kojim jasno, pomoću snažnih i slikovitih metafora, želi prikazati brutalnost kojom moćnici izrabljuju siromašne. U tom govoru nemoguće je ne primijetiti tu živost i snagu riječi kojima prorok želi svratiti pažnju čitatelja i šokirati ih kako bi shvatili ozbiljnost nepravde koja se događa.

Prorok Mihej nije jedini koji progovara o društvenoj nepravdi, posebno u ovom svom 2. poglavlju; uz njega je još i prorok Amos koji djeluje nešto prije Miheja, oko 750. godine prije Krista. „Mihej je poput Amosa u društvenoj nepravdi gledao zločin koji vapi u nebo za osvetom (Am 2, 1-11; 6,9-11)“.¹² Nadalje, da bismo mogli bolje shvatiti te govore, moramo vidjeti tko su ti koji čine društvenu nepravdu, tko su zapravo ti moćnici koje spominje prorok Mihej. Zanimljivo je da prorok nigdje ne navodi tko su oni zapravo, nego iznosi vrlo širok spektar ljudi i njihova gnjusna djela koja čine, posebno prema siromasima. Cijelo 2. i 3. poglavlje ove proročke knjige iznose na vidjelo djela onih koji su sami sebe postavili nad nekim i „kroje“ pravdu. U slikama koje prorok Mihej koristi, moćnici su opisani vrlo široko. I baš zato Miheju nije važno tko su oni (sudci, vladari naroda, svećenici...), za njega je važno

¹¹ Božo LUJIĆ, *Proroci*, 93.

¹² Wilfrid John HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet*, 215.

ono što oni čine. Takvi umjesto da svojom moći služe narodu, oni ju zlorabe iskorištavajući narod i čineći najgora djela.¹³

2.1. Djela moćnika

Prorok Mihej, koji i sam dolazi iz sela gdje je živio jednostavni i siromašni puk, želi bez imalo prikrivanja, bez lijepih riječi i umiljatih govora prokazati one koji narod izrabljuju, koriste za svoje dodatno bogaćenje, za iskazivanje svoje „pravednosti“. Kako smo već naveli, cijelo 2. i 3. poglavlje govore o djelima moćnika koje prorok ne imenuje, ali proziva ih tako izravno i otvoreno da jasno svaki od njih zna da se odnosi na njega. On želi da si posvijeste grijehe i prijestupe, jer poradi tih grijeha bit će Sion polje preorano, Jeruzalem ruševina, gora Doma prekrivena šumom (usp. Mih 3,12).¹⁴ Društvena nepravda vlada u svakom kutku zemlje. Pljačka, tlačanje, ugnjetavanje malog naroda ono je protiv čega Mihej prorokuje.

Već nas i sam početak 2. poglavlja jasno upozorava da ono što slijedi neće biti nimalo sladunjava. Naprotiv. Mihejev govor je jasan i krajnje odrješit. Otvoreno kaže, točnije prijeti da će biti „teško onima koji smišljaju zlo i nedjelo snuju na posteljama svojim!“ te razotkriva da „čim svane dan“ glavari, svećenici i proroci izrabljuju mali narod. Oni otimaju, uzimaju i čine nasilje kući koja nije njihovo vlasništvo (usp. Mih 2,2), jer to žele i mogu po svojoj „moći“. Oni su svoj narod razbaštinili, varaju ga i tlače i ne obazirući se na proroštvo. Takve Mihej naziva ljudožderima (usp. Mih 3,1-3). Bez imalo sustezanja opisuje da glavari mrze dobro, a ljube zlo (usp. Mih 3,1) i na vrlo slikovit način opisuje njihovo postupanje s malim ljudima, onima koji se nemaju kako braniti: „vi ljudima derete kožu s tijela i meso s kosti njihovih“ (Mih 3,2). Ovdje prorok Mihej govori prvenstveno protiv bogatih sakupljača ili zakupnika, dakle oni su „primatelji prijetnje“, nakon čega slijedi kazna koju izriče Bog – o čemu ćemo detaljnije govoriti u nastavku.¹⁵

Čitajući već i samo 2. poglavlje postaje jasno koliko su mali, siromašni ljudi patili od onih koji su nad njima imali moć, posebno ekonomsku. „Prije nego uopće identificira one kojima je prijetnja upućena, još jednom prorok ih etiketira moralno i religiozno, epitetima i opisima iz mudrosne literature.“¹⁶ Zanimljivo je u ovim prijetnjama primijetiti kako u izričitoj suprotnosti stoje pojmovi dana i noći i kako se u ovom retku „Kad svane dan, oni ga izvrše“ (Mih 2,1) iščitava nestrpljivost zlobnika da izvrše svoje djelo. Za razliku od noćnih lopova koji se povlače kad nastupi dan, jer su bez moći, moćnici koje opisuje prorok Mihej znaju i

¹³ Usp. Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, 217.

¹⁴ Usp. Celestin TOMIĆ, *Poruka spasenja svetog Pisma Starog zavjeta*, Zagreb, 1983., 433.

¹⁵ Usp. Giuseppe BERNINI, *Osea – Michea – Naum – Abacuc*, 254.

¹⁶ *Isto*, 255.

kradu *usred bijela dana*, oni se ne boje ničega i nikoga, jer sebe proglašuju mjerilom. Budući da imaju moć i bogatstvo, nemaju problema s provedbom svojih zlih planova.¹⁷ Tako će autor Knjige Mudrosti staviti upravo u usta zlikovaca rečenicu kojom si daju za pravo vladanje i krojenje pravde nad onima koji ništa nemaju. „Nek' naša snaga bude zakon pravde, jer ono što je slabo nije ni za što.“ (Mudr 2,11)¹⁸

Iako smo nekoliko puta već spomenuli da je prorok Mihej sa svojim izričajima dosta sličan prorocima Amosu i Izaiji, ipak Knjiga proroka Miheja ima svoju prepoznatljivost. „Iako je u izričaju često krut i grub, nije bez osjećaja.“¹⁹ Ta osjećajnost posebno je vidljiva u 2. poglavlju od 8. do 9. retka u opisu žena i djece koje moćnici izgone iz njihovih milih domova. Svaka sljedeća slika sve je snažnija, prelazi naglo s jedne na drugu, ali ni u jednoj ne žali riječi, nego oštro i prijeteći proziva vodeće ljude koji su odgovorni za sudbinu naroda.

U tom kontekstu, 3. poglavlje govor je protiv tlačitelja naroda, protiv onih koji umjesto da pomažu ugroženima i to svojom moću koju su dobili upravo za to, oni onima koji im se ne pokoravaju „naviještaju sveti rat“ (usp. Mih 3,5). Njima se prorok s pravom obraća prvima jer ih uz prijetnju želi podsjetiti na odgovornost koju imaju. „Odgovornost uključuje poznavanje zakona jer znanje uključuje ispravnu primjenu prema članovima zajednice.“²⁰ Trima glagolima opisuje njihova djela, a to su željeti (pohlepa za tuđim), uzimati i vršiti nasilje. Time su upravo oni ti koji krše zakon, idu izričito protiv desete Božje zapovijedi koja prekorava i samu želju, a oni čine nešto puno gore od toga. Oni svojim djelima, umjesto da pomažu slabe, prognane i one koji bježe ispred asirske vojske, bezdušno rabe svoju moć. Kad čitamo sve to, kad vidimo tko su glavni „protagonisti“ ne možemo se oteti dojmu kolika je poveznica s današnjim vremenom i koliko je zapravo prorok Mihej aktualan i danas.

Nadalje, u 3. poglavlju čitamo kako je baš riječ proroka Miheja upućena glavarima kuće Jakovljeve i sucima doma Izraelova (usp. Mih 3,1). Retoričkim pitanjem koje im upućuje želi svratiti pozornost na njihov poremećen sustav vrijednosti. „Izvrtnje ljestvice vrijednosti (mrze dobro, a ljube zlo) predstavlja vrhunac zla, jer u sebi sadrži dvije duboko negativne dimenzije koje zapravo znače potpuno potonuće u razarajućim silama zla.“²¹ Sve što smo i prije već naveli u opisu djela moćnika i što smo do sada rekli pokazuje na koji način oni koji su na čelu naroda shvaćaju taj narod odnosno te ljude. Oni izvrćući vrijednosti,

¹⁷ Alviero NICCACCI, *Un profeta tra oppressori e oppressi. Analisi esegetica del capitolo 2 di Michea nel piano generale del libro*, Jeruzalem, 1989., 9.

¹⁸ Usp. Luis Alonso SCHÖKEL – José Luis SICRE DIAZ, *I Profeti*, Rim, 1985., 1193.

¹⁹ Celestin TOMIĆ, *Poruka spasenja svetog Pisma starog zavjeta*, 433.

²⁰ Giuseppe BERNINI, *Osea – Michea – Naum – Abacuc*, 269.

²¹ Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, 219.

odvratnim iskorištavanjem koje Mihej opisuje gotovo kanibalistički, svode narod, svode osobe na objekte. Za njih nitko ne garantira, njih nitko ne uzima u zaštitu i stoga su proroci i prije Miheja, ali i sam Mihej, ti koji suosjećaju, jer su ljudi postali mete moćnika koji, umjesto da vode i usmjeruju, deru kožu i meso, proždiru, lome, komadaju narod (usp. Mih 3,2-3). Neće biti suvišno da vidimo što prorok Mihej želi reći ovim tako snažnim i oštrim riječima kojima opisuje djela moćnika. Zasigurno nije bez razloga da u istu rečenicu stavlja deranje kože i mesa kao i lomljenje kostiju, ali zašto? Svaka slika pojačava onu prije i zajedno naglašava koliko gnjusna djela čine moćnici. Meso, koža i kosti čine čovjeka i time što čine navedeno, ne ostavljaju ništa od čovjeka, što je pokazatelj potpunog uništenja potlačenih.²² Cijeli opis 3. poglavlja koji gotovo ne može biti realističniji, želi naglasiti činjenicu da moćnici tlačeći narod sebe bogate, stvaraju gozbe, a uz sve to misle da ih Gospodin ne vidi i ne čuje i da će odgovoriti, pomoći kad ga zazovu (usp. Mih 3,4).

Također u ovom poglavlju Mihej se dotiče i govora o lažnim prorocima koji zavode narod (usp. Mih 3,5-8) i tako usko surađuju s moćnicima, glavarima. O tome koja je razlika između lažnih i pravih proroka ovdje nećemo govoriti, no spomenut ćemo neka od njihovih djela. Oni su, kao i prije opisani moćnici, ti koji sebi pridržavaju neko pravo jer se pozivaju na potomstvo Jakovljevo, a njihova djela svjedoče protiv njih. Oni su neprijatelji naroda te nasrcu na one najbjednije. Kao i glavari, umjesto služenja, oni iskorištavaju i umjesto da budu služitelji istine narodu, oni služe glavarima i podilaze njihovim željama i njihovim *istinama*. Proroci nesreće i proroci najamnici kako ih naziva Mihej u 2. i 3. poglavlju, oni su koji rade za plaću i nije im stalo do naviještanja istine koja će biti u službi naroda. „Optužba je velika: nestala je osnova ljudskog suživota. Postoje krađe, prokletstva, ubojstva, ropstvo, prolijevanje nevine krvi, luksuz, iskorištavanje, rasipanje i despotizam.“²³ Još jednom valja naglasiti kako ti koji sebe smatraju pravednicima, lažu, krađu i zavode narod, misle da je Gospodin u njihovoj sredini i da im se ništa ne može dogoditi. (usp. Mih 3,11) i tu je „vrhunac zločina svih njih.“²⁴

No, Gospodin je pravedan i pravednost ljubi, a samo čestiti gledat će lice njegovo (usp. Ps 11,7). Bog je u Knjizi proroka Miheja prikazan kao onaj kojim se ne da manipulirati i stoga uzdanje u Hram koje je narod imao, posebno oni koji njime vladaju, ostaje samo kao magijski čin i lažno uvjerenje. Gospodin će pokazati kako nije Bog koji se veže uz stvari, već

²² Usp. Giuseppe BERNINI, *Osea – Michea – Naum – Abacuc*, 273.

²³ Luis Alonso SCHÖKEL – José Luis SICRE DIAZ, *I Profeti*, 59.

²⁴ Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, 222.

Bog koji djeluje iz vlastite slobode.²⁵ To što se Hram nalazi u Jeruzalemu, nije i neće biti zapreka Gospodinu da jasno pokaže da je on Bog siromaha i pomoć ubogih (usp. Ps 10,14).

2.2. Božji odgovor

Kako sv. Augustin piše: „Bog sebi ne traži čovjeka tako kao da ne zna gdje je taj; nego on preko čovjeka govori čovječjim načinom, jer isto kaže i da nas traži.“²⁶ Upravo to jasno nam je iz Knjige proroka Miheja. Već na početku Mihejevoga prorokovanja imamo sliku Boga koji izlazi iz Hrama kojem je narod davao magijsku moć. On vidi koja se djela čine onima koji su jadni, siromašni i potlačeni, a lice sakriva od onih koji su zločine počinili (usp. Mih 3,4b). On se ne da svesti na ljudska mjerila i kriterije, ne da se potkupiti žrtvama paljenicama. Odmah nakon prijetnji, dolazi Božji odgovor. Najavljena je kazna za tlačitelje, otimače, grabežljivce i uz to ne postoji mogućnost promjene. Tragedija je kudikamo gora jer Bog, iako su mislili da je na njihovoj strani i da će ih čuti, okreće potpuno svoje lice i primjenjuje se odmazda. „Oni su uništili potlačene i stoga će oni zauzvrat biti uništeni.“²⁷ Božji odgovori na ono što se događa različito su raspoređeni. Negdje iz usta proroka Miheja dolazi osuda za koju mu je Bog rekao da ide i govori i odmah je izrečena nakon oštrih i neuvijenih slika opisa zlodjela, a negdje riječi osude dolaze izravno iz Božjih usta.

Može se pitati zašto prorok Mihej u nekim dijelovima naglašava da prijetnja dolazi iz Božjih usta? Zar nije dovoljno da on, Božji prorok, prenese Božju istinu, tj. osudu? Odgovor se vjerojatno krije u Mihejevom nastojanju da se Božja osuda i prijetnja shvate krajnje ozbiljno: „U konačnici to je Božji sud.“²⁸ Za sva zlodjela koja su vršili moćnici na poljima, kućama, čovjekovu posjedu pa i na samom čovjeku jedini primjeren odgovor je onaj Gospodina koji će priteći u pomoć ugnjetavanima. On će zaštititi nevoljnike vraćajući moćnicima njihova zlodjela na glavu. To je kao i kod lažnih proroka kojima su na kraju njihova djela bila činom osude: „Pakost će njegova pasti njemu na glavu, njemu na tjeme okrenut' se nasilje njegovo“ (Ps 7,17). Sva odgovornost past će na one koji je nisu preuzeli kako i kad je trebalo. Prorok Mihej to navješćuje oštrim satiričkim govorom kada kaže: „Propalo je! Posve smo opustošeni, baština je naroda moga otuđena i nitko da mu je vrati, naša polja podijeljena su odmetniku“ (Mih 2,4). Onima koji su vjerovali da će zlodjela ostati nekažnjena, dolazi najgora kazna koja rezultira katastrofom. Bog će okrenuti svoje lice, a to ništa drugo ne znači nego prekid komunikacije. Time Mihej ističe da prestanak komunikacije

²⁵ Usp. *Isto*.

²⁶ AUGUSTIN, *O državi Božjoj/De civitate Dei II*, Zagreb, 1995., 17, 6, 2.

²⁷ Giuseppe BERNINI, *Osea – Michea – Naum – Abacuc*, 274.

²⁸ *Isto*, 275.

s Bogom vodi u katastrofu.²⁹ Riječi Božje usmjerene su na one koji su njega naviještali svojim idejama i kojima su njihove istine bile mjerila. Oni su se držali riječi Boga i pozivali na predaju samo iz koristi za vlastitu sigurnost i nedodirljivost, a u konačnici, tom istom Riječju su osuđeni. Jer Gospodin nije Bog kom je nepravda mila: zlobniku nema boravka s njim (usp. Ps 5,5).

Često se pak može činiti da sve propada i da svojom vlašću moćnici uništavaju sve dobro, a u svemu Boga kao da nema ili, što je još gore – gledano površno – kao da je i on na strani onih koji imaju moć. No, je li tomu tako? Sa sigurnošću možemo reći da Knjiga proroka Miheja daje odgovor da tomu nije tako. Na samom početku spomenuli smo kako ime *Mihej* nosi značenje *Tko je kao Gospodin?* i kad vidimo što sve Gospodin čini za male ljude i narode, koja obećanja i utjehe donosi, jasno nam je da Bog ne dopušta da moćnici, ugnjetavači i pljačkaši imaju zadnju riječ. Knjiga proroka Miheja daje nadu u to i potiče da se narod, kojeg su svojim zlodjelima moćnici uništavali i tlačili, zagleda u Gospodina jer će ga on uslišiti. On je Bog koji od dušmana izbavlja, nad protivnike izdiže, od čovjeka silnika spašava (usp. Ps 18,49). Božja osuda koju prenosi prorok Mihej usmjerena je i na gradove, što nas vraća na povijesni kontekst njegova djelovanja. Osuda Izraelu, Samariji i Jeruzalemu opisana je u 1. i 3. poglavlju, a opis Boga koji silazi iz svetog mjesta (usp. Mih 1,3-4) pokazuje snažne Mihejeve slike preko kojih se nagoviješta svjetski poremećaj. Jahve dolazi suditi svome narodu.³⁰ Isto tako, prije nego završi svoj govor, prorok Mihej u 6. poglavlju želi još jednom naglasiti da se s Bogom ne može manipulirati.

Mi često o pravednosti razmišljamo samo u našim ljudskim okvirima i tako gledamo je li nešto pravedno ili ne, ali Bog ide iznad naših granica, iznad naših okvira. Iako su moćnici vjerovali da će Bog biti uz njih bez obzira na sve što čine, on ovdje želi dokazati da je njegova pravednost drukčija i da njegova prisutnost nije garancija nikakvog uspjeha, posebno ne kad se misli da će se krutim i kulturnim formalizmom pridobiti Boga. „Bog mora razbiti svaku sliku koju ljudi stvaraju o njemu.“³¹

Svi proroci, kad govore o Bogu, žele naglasiti njegovu pravednost i uz to važnost društvene pravednosti. Nužan je susret s Božjom pravednošću i to nam želi posvijestiti prorok Mihej. Iako su proroci ti koji djeluju u kriznim situacijama i najavljuju nesreću, ipak donose tračak nade za spasenjem, a to mogu samo zato jer ih šalje Bog koji je pravedan i koji želi da

²⁹ Usp. Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, 220.

³⁰ Usp. Celestin TOMIĆ, *Poruka spasenja Svetog pisma Starog Zavjeta*, 432.

³¹ Thomas SÖDING, *Više od knjige. Razumjeti Bibliju*, Zagreb, 2001., 311.

se narod tomu uči od njega. On je Bog strpljiv i milosrdan, ali iznad svega i ponovno se naglašava njegova pravednost: Bog neće dopustiti da siromašni pate zbog nepravdi. Bog će zbog grijeha uništiti narod, Mihej nam to pokazuje kroz govor o razorenju (Mih 3,12; 6,16), ali to ne niječe njegovu pravednost kako često mi to mislimo. On kažnjava svaku nepravdu i to je pokazatelj njegove pravde, što zvuči paradoksalno, ali Bog će to „opravdati“ time što neće pustiti da ni u progonstvu narod ostane bez njegove zaštite (usp. Mih 4,10).

Bog u Knjizi proroka Miheja je onaj koji je pozvao Miheja da bude sudac nepravednima i da svjedoči protiv njih. „Gospodin je bijesan i želi uspostaviti pravo i svoju volju, koja je jednima sud, a drugima milosrđe.“³² On ne može drukčije, on je Bog vjeran i pouzdan i ne dopušta da nad njegovim narodom vlada slijepa sudbina ili moćnici koji sami sebi daju moć *krojenja* pravde. Tračak nade koji nam daje prorok Mihej je baš u tome da Bog vidi i djeluje, ali traži obraćenje i promjenu, jer će samo tada moći dati i svoj blagoslov. Štoviše, po proroku Miheju Bog naviješta da će doći spasenje i to iz malenog, neznatnog grada kao što je bio Betlehem. To govori o Bogu koji ostaje sa svojim narodom i koji traži i njegovo sudjelovanje. Zaključno o Božjem odgovoru na sve što se događa, kao i na ono vječno pitanje gdje je Bog kad ljudi trpe, pate, ima li ga ili ne, možemo reći sljedeće: „Nema ga samo na jednom jedinom mjestu, tj. nema ga u onima i s onima koji sami o sebi misle da su pravedni, da su oni koji vide, koji isključuju druge i rade od Isusovih riječi zasun na vratima koja tjeskobno čuvaju, sami kroz njih ne ulaze, a drugima brane ući!“³³

³² Nikola HOHNJEC, *Djela proročka. Likovi i središnje proročke teme*, Zagreb, 2001., 71.

³³ Stipo KLJAJIĆ, Toma i rane (2. V. 2024.), u: <https://polis.ba/ii-vazmena-nedjelja-toma-i-rane/> (pristupljeno 28. VI. 2024.).

3. Pravda i pravičnost

Tražeci odgovore na pitanja pravde i pravičnosti hoćemo li posegnuti za Knjigom proroka Miheja, odnosno hoćemo li odgovore na ova pitanja pronaći upravo u ovoj biblijskoj knjizi ili je ipak uputnije konzultirati na primjer Knjigu Ponovljenog zakona kojoj je pravda jedna od glavnih tema? Nadalje, ima li uopće smisla tražiti možebitne odgovore u Knjizi proroka Miheja kada je Mihejev povijesno-društveni kontekst bitno drukčiji od suvremenoga? Razlikuje je, na koncu, prorok Mihej uopće pravdu i pravičnost?

Da bismo odgovorili na ova i slična pitanja, potrebno je prvo etimološki analizirati pojmove pravde i pravičnosti. Konzultiramo li, na primjer, *Hrvatsko-latinski etimološki rječnik* tražeci u njemu pojam *pravda*, naći ćemo da uz nju stoje izrazi *pravednost*, *pravičnost* ili na latinskom *iustitia*, *ae, f*, a uz riječ *pravičnost*, *pravičan* nećemo naći ništa drugo doli *ad. v. pravda i pravedno*.³⁴ Iznenađujuće, u Knjizi proroka Miheja, riječ *pravda* koristi se svega nekoliko puta, a prorok Mihej odavna je nazvan prorokom društvene pravednosti. Značenje izraza *pravda* kod Miheja nije jednoznačno – kao i u cjelokupnoj biblijskoj baštini. Naime, u biblijskom miljeu isprepliću se *pravda*, *pravednost*, *pravičnost*. Ipak, kod proroka Miheja moguće je, barem donekle, razlikovati pravdu od pravičnosti.

Pravičnost je viša i važnija stvarnost od pravde, odnosno pravednosti, no ona još uvijek ne označava milosrđe. Milosrđe, mogli bismo tako reći, pretpostavlja pravdu/pravednost i donekle i pravičnost: milosrđe, dakle, ne isključuje pravdu, nego ju nadilazi tj. premašuje. Pravda nužno mora rasti s milosrđem jer će se inače izgubiti osjećaj za pravdu, a upast će se u zamku istjerivanja pravičnosti i čangrizavosti.³⁵

Kada općenito govorimo o biblijskoj pravednosti, temelj na koji se oslanjaju sami proroci kad o njoj govore je Knjiga Ponovljenog zakona. Uredbe koje ta Knjiga donosi najviši su zakonski propisi i pomoću njih uređeni su međuljudski odnosi, a to je ključno i za proroka Miheja, proroka društvene pravednosti. Knjiga Ponovljenog zakona traži aktivnu borbu protiv društvene nepravde, odnosno činjenje pravde. Iz tog razloga Bog šalje proroke, koji su bili neophodni za izraelski narod, da „otvaraju nove mogućnosti života koje obični ljudi u određenoj životnoj situaciji ne vide“³⁶. Svo proročko vrijeme je vrijeme u kojem se stavlja naglasak na povijest u kojoj se u svako doba, bilo ono prošlo, sadašnje ili buduće, uvijek izmjenjuju borbe između dobra i zla, svjetla i tame, odanosti i nevjernosti, pravde i

³⁴ Usp. Jozo MAREVIĆ, *Hrvatsko-latinski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 1997., 1802.

³⁵ Usp. Ivan ŠARČEVIĆ, *Mane i vrline*, Jajce – Zagreb, 2022., 46.

³⁶ Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, 43.

nepravde.³⁷ Stoga je kod proroka, konkretno kod proroka Miheja, nemoguće zaobići govor o pravdi, pravednosti i pravičnosti.

Knjiga proroka Miheja, uz Knjigu proroka Amosa, snažno inzistira na zauzimanju za pravdu. Čitamo li te dvije proročke knjige jednu uz drugu, shvatit ćemo koliko se proroci bore za prava čovjeka i prava naroda i koliko neustrašivo, otvorenim i nepotkupljivim stavovima ustaju u obranu siromašnih, potlačenih, udovica, stranaca, djece i iskorištavanih.³⁸

Prorok Mihej se uistinu snažno zauzimao za dostojanstvo ljudske osobe i njezinu vrijednost, za pravedne međuljudske odnose te napose za pravičnost kao jedan od temeljnih ciljeva čovjeka vjernika, onoga koji vjeruje u Boga koji je jedini uistinu Pravedan. Ne možemo reći da su moćnici, lažni proroci, tlačitelji, nepravednici bili ljudi bez dostojanstva ili da su predodređeni biti takvima. Oni su u svojoj slobodi odlučili djelovati nepravedno. Oni su, *ljubeći više zlo nego dobro*, ostali začahureni u vlastitim nepravdama i zloćama, a Bog koji je pravičan, koji ne može ne ljubiti, ne želi uskratiti svoje milosti čak ni njima. Zato traži obraćenje i potiče pojedinca, ali i narod na odgovornu slobodu i na činjenje pravde. „U čovjeku je očajnička žeđ za pravednošću.“³⁹ I koliko se god ponekad činilo da Bog šuti i ne odgovara na nepravdu, ipak njegovo jamstvo pravičnosti je neupitno: on će učiniti sve da vrati svoj narod – kao kolektiv i svakog pojedinca u njemu – na put pravde i pravičnosti, u konačnici na put dobra.

Možemo reći da je pravda temelj svega, posebno kod onih koji imaju vlast i moć, odgovornost za druge, jer ako su oni nepravedni i nerazboriti, onda se događa najgora vrsta izopačenja.⁴⁰ To smo mogli primijetiti u Knjizi proroka Miheja. Oni koji su svojom moći bili pozvani služiti, moć su iskorištavali na malim ljudima koji se onda nisu imali kome ni obratiti. Svaka situacija izgledala je sve gore, jer su vladali nepravedni. „Najjednostavniji opis pravednosti kaže da se pravednost izvršava ako se 'svakome dadne njegovo', ako se svakom dadne što mu pripada.“⁴¹ Pravednost nije tek neka marginalna krepost, ona je jedna od četiri stožerne kreposti. Kao takva, kao temeljna vrijednost, uvijek iznova vraća čovjeka na dostojanstvo, kako vlastito, tako i čovjeka do sebe. Nemoguće je ljubiti Boga, a mrziti čovjeka, jer, naglašava i Knjiga proroka Miheja, Bog ne traži i nije mu dosta samo kult, prinos žrtava. On traži djela, traži obraćenje, na kraju krajeva traži da se poštuje svaki čovjek koji je

³⁷ Usp. *Isto*, 46.

³⁸ Usp. *Isto*, 47.

³⁹ Giovanni BAZOLI, *Pravednost i jednakost*, Zagreb, 2009., 26

⁴⁰ Usp. Ivan ŠARČEVIĆ, *Mane i vrline*, 23.

⁴¹ *Isto*, 24.

stvoren na njegovu sliku. „U tom smislu može se ustvrditi da je Bog nazočan u svakom čovjeku.“⁴² Dakle, poštivati drugoga, njegovo dostojanstvo, slobodno možemo reći Boga u drugome, znači ponašati se pravedno. Iz toga proizlazi da ponašati se pravedno ne znači samo dati (materijalno) kome što pripada, nego i reći istinu i paziti na dostojanstvo drugoga. Zato prorok Mihej izriče osudu moćnicima koji su, prije svega, nepoštivali dostojanstvo malog čovjeka, a onda i osudu lažnim prorocima koji su iznosili svoju istinu tj. laž. „I kad je riječ o istini, dužni smo drugima istinu da bismo bili pravedni.“⁴³

Postoje, prema mišljenju Ivana Šarčevića, tri razine pravde: pravda koju pojedinac duguje pojedincu, pravda koju organizira zajednica, struktura i pravda koju je pojedinac dužan vršiti prema zajednici, instituciji, državi.⁴⁴ U Knjizi proroka Miheja možemo iščitati sve tri razine kao i krajnosti koje se javljaju, a dobrim dijelom smo ih opisali u 2. poglavlju. Kad dolazi do krajnosti, javljaju se kolektivizam ili individualizam, ali ne ostaje samo na tome. Iz kolektivizma nastaje stajalište da svi moraju biti jednog mišljenja, ukidaju se različitosti, možemo reći, originalnosti drugoga, a iz individualizma proizlazi gotovo neutaživa želja pojedinca da sve sebi podredi. Postoji, dakle, itekako velik prostor za nepravdu. To nam pokazuje da za pravdu nije dovoljno samo imati znanje, spoznaje, nego je itekako potrebno biti hrabar i odvažan.⁴⁵ Uz sve rečeno, postoji ipak onaj jedan *ali*. Nije dovoljna samo pravda i biti pravedan: onaj tko se „na Jahvu poziva“ (usp. Mih 3,11) mora poput njega težiti za onim „višim od pravde“ tj, prema pravičnosti. Iako božanska pravednost ne odgovara ljudskoj pravednosti, jer je slobodna od proporcionalnosti, od bilo kakve ljudske uvjetovanosti⁴⁶, nužno smo upućeni na „višu pravednost“, na onu u kojoj se pravda nadilazi i ispunja, a ne dokida. Prije svega pozvani smo biti pravični, „više pravedni“ prema bližnjima, kako bismo izbjegli ono farizejsko istjerivanje pravičnosti, a nasljedovali proroke koji su navješćivali Gospodinov dolazak, koji je izvor „najviše pravednosti“⁴⁷.

S pravdom i pravičnošću povezujemo ispravan način života, koji nije kako samo već ranije spominjali, samo u vanjskom kultu nego upravo pravednost i ljubav prema ljudima te vjerna poniznost prema Bogu. Neizostavan je taj životni poziv na pravdu/pravednost. Budući da je onaj koji Izraela poziva na život, koji ga je stvorio, Kralj pravedni (savršen, svet), i

⁴² Usp. Emmanule LEVINAS, L'asimmetria del volto. Un'intervista (3. XII. 2012.), u: <https://mondodomani.org/dialegesthai/articoli/emmanuel-levinas-01> (pristupljeno 3.VII. 2024.)

⁴³ Ivan ŠARČEVIĆ, *Mane i vrline*, 25.

⁴⁴ Usp. *Isto*, 28.

⁴⁵ Usp. *Isto*, 27.

⁴⁶ Usp. Giovanni BAZOLI, *Pravednost i jednakost*, 38.i 44.

⁴⁷ Usp. Ivan ŠARČEVIĆ, *Mane i vrline*, 28.

Izrael mora biti pravedan. „Dužnost mu je nasljedovati Jahvu.“⁴⁸ Budući da se pravedni Bog zauzima za najslabije, potlačene, siromašne i napuštene, izabrani narod ima isti indikativ koji mora nasljedovati. Kako vidimo i u Knjizi proroka Miheja, unatoč svim opačinama, Bog vjeran ostaje, on je pun ljubavi prema Izraelu u svim prilikama, no zato traži uzvrat. Traži da na vjernost odgovori vjernošću i na ljubav ljubavlju, jer će samo tad i Izrael biti pravedan.⁴⁹

I dok prolazimo kroz starozavjetni govor, odnosno kroz Knjigu proroka Miheja, upečatljivo je koliko nas on vodi prema novozavjetnom govoru i današnjici. Sveti Ivan Pavao II., i Benedikt XVI. – samo za primjer – itekako su kroz svoje poslanice i enciklike naglašavali važnost „davanja drugome što mu pripada“. Tako Benedikt XVI. u svojoj enciklici *Bog je ljubav* govori o tome da biti kršćanin nije rezultat etičke odluke već susreta s Osobom⁵⁰, a sličnu misao nalazimo i kod pape Ivana Pavla II. kada govori o pravdi kao onoj koja nas mora animirati da se brinemo o drugome jer je ona osoba što ju je Bog povjerio našoj odgovornosti.⁵¹ Sve nas to vodi prema društvenoj pravednosti o kojoj govori prorok Mihej, a koju ćemo u nastavku pokušati aktualizirati i prikazati u kontekstu današnjeg vremena. Složit ćemo se da nema pravednosti ako nema odnosa, ako nema bližnjih, drugoga. Sve što radimo našim bližnjima ulazi u proširen pojam pravde/pravednosti, u taj specifičan biblijsko-teološko-religiozni pojam, koji uključuje i ljubav i solidarnost i karitas.⁵²

⁴⁸ Ivan FUČEK, *Pravo. Pravda*, 142.

⁴⁹ Usp. *Isto*, 157.

⁵⁰ Usp. BENEDIKT XVI., *Deus caritas est, Enciklika biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o kršćanskoj ljubavi* (25. XII. 2005.), br.1, Zagreb, 2006.

⁵¹ Usp. IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae, Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života* (25. III. 1995.), br. 87, Zagreb, 1997.

⁵² Usp. Ivan FUČEK, *Pravo. Pravda*, 177.

4. Posuvremenjenje i kontekstualizacija

Prorok Mihej kao prorok društvene pravednosti učitelj je duhovnog života.⁵³ Pojedini autori smatraju da njegova poruka, odnosno njegove misli, pripadaju jednima od najdubljih misli Starog zavjeta. „Kad shvatimo Miheja u njegovu vremenu, bit će moguće prenijeti njegovo značenje i na ovo naše vrijeme.“⁵⁴

Poput proroka Amosa, njegova suvremenika, prorok Mihej ne odustaje od silnog, štoviše hrabrog optuživanja onih koji čine nepravdu, a onda i od potrebe da se napokon počne činiti pravda. Mihej veoma odvažno i oštro, potpuno vjeran Gospodinovoj riječi, ustaje u obranu onih koji su bili prvo žrtve Asiraca, a onda i moćnika vlastitog naroda.⁵⁵ Pokušajmo se malo zamisliti nad tom situacijom i uočiti ćemo koliko je sličnosti s našom današnjicom. Mihejev povijesni kontekst obilježen je ratnom situacijom i progonstvima. Nije li i naš povijesni kontekst bio takav ili je još uvijek u nekim dijelovima svijeta? Uz sve to, osim što su narodi, točnije oni najmanji u narodu koji nemaju nikakvu moć i vlast, osuđeni na bijeg, još su više pritisnuti silnom rukom moćnika i zlobnika koji na sve moguće načine pokušavaju iskoristiti tuđu bijedu. Nije li tako i danas? Ono što razlikuje proroka Miheja od njegovih suvremenika, proroka Izaije, Amosa i Hošee je njegov govor protiv lažnih proroka, koji su, kako doslovno čitamo *balili*, tj. slinili, brbljali svoje poruke koje su crpili iz raznih lažnih stanja ushita i zanosa.⁵⁶ Nije li tako i danas? Pravi prorok je onaj koji zna razlučiti Božju riječ i primijeniti je na društvo svoga vremena, onaj koji zna razotkriti samopouzdanje onih kojima su vlastita promišljanja i znanja dostatna. I nisu proroci samo oni koji pripadaju vodećoj klasi, bilo religioznoj bilo građanskoj, štoviše, proroci su oni koji su pozvani biti to prema svojoj braći, ali oni koji to uistinu moraju nastojati i biti pa i pod cijenu progona.⁵⁷ Kad sagledamo sve to, čini se da naše vrijeme i nije toliko drukčije od vremena proroka Miheja.

Unatoč svemu tome prorok Mihej s pravom je nazvan i prorokom nade. Njegovi radikalni stavovi i sudovi pokazuju kako je ipak samo jedan Gospodin. Onaj koji neće vladati narodom *odozgo*, koji neće iskorištavati najmanje za svoje interese, kako to čine zemaljski vladari, nego će biti onaj koji vodi narod k miru, koji „potlačenom vraća pravicu, a gladnima kruha daje“ (Ps 146,7). U tome i po tome je prepoznatljiva Gospodinova metoda djelovanja. On tiho djeluje na unutarnjoj izgradnji koja je znatno stabilnija i dugotrajnija od površnih

⁵³ Usp. Celestin TOMIĆ, *Poruka spasenja Svetog pisma Starog zavjeta*, 435.

⁵⁴ Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, 215.

⁵⁵ Usp. *Isto*, 212.

⁵⁶ Usp. *Isto*, 220.

⁵⁷ Usp. Alviero NICCACCI, *Un profeta tra oppressori e oppressi. Analisi esegetica del capitolo 2 di Michea nel piano generale del libro*, 184.

učinaka koje postižu ljudi svojim djelovanjem.⁵⁸ I cijeli Novi zavjet je ispunjen nadom u Božju pomoć koja je izrečena preko proroka, osobito proroka 8. stoljeća. Mihej predstavlja posljednjeg proroka tog razdoblja, no u svome proroštvu sjedinjuje sve ono što su bile poruke proroka koji su mu prethodili. Iako pokazuje smjer prema naprijed, ne gubi iz vida ni ono što je bilo prije, jer smo pozvani i na tome učiti. Prorok Mihej se čudio onima koji to nisu razumjeli, odnosno kako „Južno kraljevstvo nije naučilo lekciju iz povijesti, učiteljice života“⁵⁹. I za nas vrijedi ta svojevrsna opomena proroka Miheja zbog koje je i krenuo, poslan od Boga, na južni dio zemlje. Potaknut svime što je vidio i na što ga je sam Gospodin uputio, Mihej daje pravi odgovor što je čovjeku činiti. U svojoj nam poruci govori što je to što Gospodin zapravo traži, kakve su mu žrtve mile i kako ispuniti Božju volju.

Iako je djelovao davnih godina, njegovu poruku možemo primijeniti i danas na sve one ranije opisane situacije. Jer kad samo čitamo Knjigu proroka Miheja, imat ćemo osjećaj kao da opisuje upravo neke naše događaje, sada i ovdje, u našem društvu. Zato je i više nego korisno primijeniti poruku ove Knjige, a prije toga nastojati je razumjeti u pravom smislu. Osim što prorok donosi određenu poruku i prenosi Božje riječi, on želi pokazati i kakav je Bog koji ga šalje. Knjiga proroka Miheja utemeljena je, možemo reći, na prikazu djela moćnika i na obećanju koje Bog daje i neće prekršiti, a to je da će spasiti svoj narod. I svaki prorok nam donosi to jamstvo.

No, Gospodin osim što je Bog milosrdan i vjeran dovijeka, ipak traži nešto od nas. Uvijek i u svemu Gospodin traži naše zalaganje i to nam želi posvijestiti prorok Mihej svojom knjigom. Nije on Bog koji se da podmititi i kojeg ćemo pridobiti s mnoštvom molitava koje izlaze iz usta, a srce je negdje daleko. Nije niti Bog kojemu je dosta naš formalistički i mehanički obavljeni obred. A koliko smo samo puta došli pred njega s takvim mislima i očekivali da sve bude riješeno jer „mi smo svoje obavili“? Bog ipak traži nešto više, on traži istinsko obraćenje. Tražio je to već po prorocima prije Miheja, a sada opet iznova to traži i po proroku Miheju, ali ne samo za ondašnje vrijeme, nego sada od nas, u naše vrijeme. I mi danas pozvani smo biti istinski klanjatelji, ljudi otvorena srca kako prema Bogu, tako i prema bližnjima. Od nas se traži istinsko vršenje pravde, ljubavi i vjere. A to sve nije i ne može biti stvar formalizma, nego kako rekosmo, stvar srca, nutrine, cijelog čovjeka.⁶⁰ Zato nam Mihej u svome tekstu donosi i Božji sud. Možemo se zapitati, kakve veze ima sud s milosrdnim i vjernim Bogom? itekako ima. Celestin Tomić to objašnjava ovako: „Sud nije posljednja riječ.

⁵⁸ Usp. *Isto*, 225.

⁵⁹ Nikola HOHNJEC, *Djela proročka. Likovi i središnje proročke teme*, 68.

⁶⁰ Usp. Celestin TOMIĆ, *Poruka spasenja Svetog pisma Starog zavjeta*, 335.

Bog kažnjava da spasi.“⁶¹ Iz toga slijedi i poziv na obraćenje koje je, osim što je ljudsko djelo, ujedno i Božje.

U naše vrijeme ne bi bilo loše imati takvog proroka: koji će se boriti za dostojanstvo čovjeka, za čovječniji život svakog pojedinca, ali i onoga koji će bez uvijanja, dodvoravanja pozivati ljude na obraćenje i pravi iskreni život. I upravo to je Božji poziv svakome od nas, bez obzira gdje bili i što radili, danas. Poziv na obraćenje koji nam je upućen preko ove proročke knjige nije poziv samo nekima, kao što se može učiniti da je poziv moćnicima, vjerskim i narodnim vođama ili pak poganima, a da je „moj narod“ *ipso facto* pravedan i ne treba obraćenja. Sud koji donosi prorok Mihej je razumijevanje za potlačene, a osuda za tlačitelje, ali on za sve naviješta kaznu jer svi moraju doći pred Jahvu. Ta kazna bi trebala biti podsjetnik za sve dobrobiti primljene u prošlosti, ali i da se sžete svih nevjera i ponašanja koji nisu bili dostojni Saveza.⁶² Stoga se opet naglašava pedagoško djelovanje Boga koji kaznom želi pripremiti ljude da prime spasenje koje im donosi. No, ništa bez njihova sudjelovanja. Zato i poziva na obraćenje, odnosno spasenje. Pročišćeni tom kaznom ili, s pravom možemo reći, kušnjom, *ostatak* naroda bit će osposobljen prihvatiti spasenje te postati klica obnovljenog, vjernog i dobro vođenog društva. Možda se čini suludo da će iz kazne, iz opustošenja doći do spasenja i izbavljenja, ali „Bog zna kako iz uništenja proizvesti novu stvarnost, nešto što je čista tvorevina njegove milosti.“⁶³

Za sve rečeno bitno je pravo shvaćanje da se ne dogodi rascjep između sadašnjosti i prošlosti, da ne dođe do sanjarenja. Nekada je u Crkvi naglasak bio na osudi, a danas možda sve više naglasak biva, kako možemo često i čuti, na onom: *Bog je milosrdan, spašeni smo...* Bitno je stoga, znati razlučiti, znati kako se vjernik, posebno prorok treba obraćati svijetu. Treba znati otkriti Božji plan i kroz njegovu osudu i kroz spasenje, svjesni da je „obraćenje neizravna i naknadna svrha proročkog navještaja“⁶⁴. Cilj je da narod prepozna Božju pravdu i vlastite grijeha te u obraćenju prihvati spasenje kao dar. Znajući da iza svakog obraćenja stoji Božja milost, i da se ono može dogoditi brzo ili postupno, osoba u sebi mora imati kvalitete, odnosno volju koja omogućuje da se obraćenje uistinu dogodi. Bitno je znati da se obraćenje ne događa samo na individualnoj razini, nego teži promjeni i na kolektivnoj razini. Zato kad Bog preko proroka Miheja poziva na promjenu, poziva narod, poziva na promjenu osobne i

⁶¹ Usp. *Isto*.

⁶² Usp. Alviero NICCACCI, *Un profeta tra oppressori e oppressi. Analisi esegetica del capitolo 2 di Michea nel piano generale del libro*, 183.

⁶³ *Isto*, 185.

⁶⁴ *Isto*, 186.

kolektivne svijesti. Naravno, imajući slobodnu volju, čovjek taj poziv može i odbiti, ali onda na scenu stupa Božja pravednost. Ako narod okrene svoje lice, i ne želi poslušati, Bog neće nikoga prisiliti, ali ostaje pravedan i daje po onome kako je čovjek sam odlučio. Konačno, on je vlastan da jednu posudu upotrijebi za čast, a drugu za sramotu (usp. Rim 9,21). I iz Knjige proroka Miheja razvidno je da Bog ne prisiljava nikoga, ali uvijek ostavlja aktivnim svoj poziv da čovjek krene putem obraćenja i promjene. I ne samo u doba proroka Miheja, nego i danas vrijedi taj Božji poziv. Da bi se nešto promijenilo i ne samo na osobnoj razini i u vlastitom životu, potrebno je i danas obraćenje koje se širi prema van, ono koje je usmjereno prema promjenama u raznim strukturama, od socijalnih do političkih.⁶⁵ Sve to nam govori kako proces obraćenja nije jednom započet i dovršen proces, štoviše obraćenje je trajni proces koji otvara put spasenja. Upravo vizija spasenja koje dolazi preko obraćenja, daje nadu potlačenima i pokreće najbolje snage za ostvarenje u vremenu koje je Bog uspostavio. Nakon svega što slijedi, kazne koja će zadesiti moćnike, ali i cijelu Judeju, nakon obraćenja i Božje intervencije, novi ljudi uživat će u razdoblju mira i blagostanja pa će se i strani narodi, obratiti Bogu Izraelovu (usp. Mih 4,1). U konačnici, sve rečeno neće se zaustaviti na početnom prihvaćanju naviještene poruke, nego će voditi stalnom i trajnom događanju, hođu s Bogom, uspostavljajući tako nove odnose prema bližnjemu, ali i postojećoj okolini i kulturi. Kako nekad u doba proroka Miheja, tako i danas. „Bog želi život i još ima vremena za obraćenje. Svatko tko želi – a Bog će pomoći – može obnoviti srce i duh.“⁶⁶

4.1. Put – konačno težište života (Mih 6,8)

U Knjizi proroka Miheja, 6. poglavlje, 8. redak, stoji: „Objavljeno ti je, čovječe, što je dobro; što Jahve traži od tebe: samo činiti pravicu, milosrđe ljubiti i smjerno sa svojim Bogom hoditi.“ (Mih 6,8). Ove riječi, napisane prije gotovo tri tisuće godina, imaju trajnu vrijednost i značenje za čovjeka kroz povijest i danas. To je poziv na moralnu i duhovnu cjelovitost, koji jasno govori što Bog traži od svakog pojedinca. Ovaj redak služi kao vodič za kršćanski život, naglašavajući važnost pravde, milosrđa i poniznosti.

Prije nego krenemo u dublju analizu samog ovog retka želimo staviti naglasak na koncept puta kao konačnog težišta života. Poznato nam je da kroz Sveto Pismo imamo često korišten pojam put i njime se najčešće opisuje životni put bilo pojedinca bilo zajednice. U Starom zavjetu, put simbolizira Božju vodilju i upute, a kako nam navodi i Nikola Hohnjec,

⁶⁵ Usp. Anton BOZANIĆ, Evangelizacija i obraćenje – trajni procesi, u: *Obnovljeni Život*, 54 (1999.) 1, 111–115., ovdje 114.

⁶⁶ Nikola HOHNJEC, Etika u proročkim spisima, u: *Bogoslovska smotra*, 73 (2003.) 4, 595–617., ovdje 610.

svjetovna religioznost se često izražava pomoću puta koji stoji kao konačno težište života.⁶⁷ Poznato nam je da sam Isus za sebe kaže da je Put, naglašavajući tako da je on onaj koji nas vodi istinskom životu i zajedništvu s Bogom. „On je put zato što svojim životom istinito objavljuje Oca i što živi intimno zajedništvo s Ocem.“⁶⁸ Krist je i jedni put k Ocu, jer je Druga božanska osoba i jer je cijeli životom odražavao svoju poslušnost Očevoj volji i po tome on je „jedini prilaz spasenju“⁶⁹. Promišljajući o značenju puta kroz Stari zavjet i zašto je od svega Krist baš sebe nazvao putem, dolazimo do onog ključnog. Put je konačno težište života jer drukčije ne možemo doći nigdje. Iz svakodnevnog života znamo – iako je danas sve više aktualan GPS pa i ne razmišljamo previše na koji način doći na cilj – bez poznavanja pravog puta nigdje ne stižemo. Bez hoda, ali ne onog praznog i besciljnog, stojimo na mjestu i gubimo se. Upravo zato nam prorok Mihej kroz ovaj redak želi naglasiti uz pravdu i milosrđe, važnost hoda, puta, ali ne bilo kakvog nego smjernog, poniznog, poslušnog hoda s Bogom i prema Bogu.

Sve nas to vraća na važnost obraćenja i na kraju krajeva spasenja. Cijeli ovozemaljski hod je jedan put, hod prema Ocu. Cilj je posjedovati život s Kristom u Bogu, a to ne možemo ako ne hodamo, ako ne činimo ono što on traži od nas, ako nema poslušnosti Božjoj volji i zato na kraju svoje knjige prorok još jednom želi naglasiti koliko je važno slušati Božju riječ da bismo postigli konačni cilj, a uz sve to mogli činiti pravdu i biti milosrdni.

U kontekstu svega rečenog, možemo se prisjetiti i da je kršćanstvo nazvano Putem. Tako je Put oznaka svih onih „koji su se obratili Kristu kao Gospodinu te nastavljaju naviještati Isusa kao evanđelje“⁷⁰. O kršćanstvu kao Putu najviše saznajemo iz Novog zavjeta, ali je itekako povezano s onim što nam naviješta Stari zavjet, posebice proroci. Krist koji putuje u Jeruzalem da dovrši Božji put, želi na taj način otvoriti vrijeme trajne Božje naklonosti prema svim ljudima.⁷¹ Upravo iz tog razloga i prorok Mihej naglašava važnost hoda s Bogom, koji uključuje osobni pristanak i obraćenje kao i zajedničko hodanje putovima Gospodnjim. Mihej u svoj knjizi itekako želi naglasiti i tu zajedničarsku dimenziju, posebice kroz činjenje pravde i milosrđa. Želi uvijek iznova podsjetiti na važnost zajednice i koliko je i onaj najmanji važan, iako nema nikakvu moć i vlast, a s druge strane, želi, onima koji imaju moć i vlast naglasiti važnost služenja u ljubavi, da moć bude pokretačka snaga za služenje, a

⁶⁷ Usp. *Isto*, 611.

⁶⁸ Mato ZOVKIĆ, *Crkva Božja na putu zemaljskom*, Sarajevo, 1984., 44.

⁶⁹ *Isto*.

⁷⁰ *Isto*, 48.

⁷¹ Usp. *Isto*.

ne iskorištavanje. Tek tada bit će moguće činiti pravdu i milosrđe ljubiti i činiti, a onda i s Bogom smjerno hoditi (usp. Mih 6,8).

Idemo li dalje u analizu Mihejeva 6. poglavlja, 8. retka možemo istaknuti tu izrazitu strukturu napisanog. U jednom retku imamo tri glavne zapovijedi koje smo već kroz tekst prije spominjali. Gospodin dakle traži ili zapovijeda: činiti pravicu, milosrđe ljubiti i smjerno s Bogom hoditi. Svaka od tih zapovijedi nosi duboko teološko značenje, pa zato ovaj redak i nazivamo glavnom teološkom porukom Knjige proroka Miheja. Ovaj redak je i sažetak Mihejeve proročke poruke, i ne samo njegove, nego i drugih proroka 8. stoljeća. „Tekst 6,8 predstavlja sažetak proročke poruke trojice proroka koji su djelovali prije Miheja: Amosa, Hošee i Izaije.“⁷² Naravno da taj redak nema svoj smisao bez cjelokupnog konteksta. Vrlo je važno iščitavati je kroz povijesno-političku stvarnost jer ta pozadina daje poruci životnu prepoznatljivost, a onda je važna i povezanost s trojicom drugih proroka, što smo već nekoliko puta naglasili. To Mihejevo „pravilo ponašanja“ treba gledati i u kontekstu cjeline njegove proročke knjige.

U 6,1-6 Mihej nam donosi Božju tužbu, jer je sve učinio za narod koji na ljubav ne uzvraća ljubavlju. Potom slijedi 6,6-9 gdje narod želi odgovoriti na Gospodinovu tužbu, ali prakticiranjem kulta koji ne mijenja čovjekovu nutrinu. Međutim, Gospodin traži nešto više. Gospodin narod usmjerava prema nečem drugom, a to je usmjerenost prema dobru. Narod je bio spreman promijeniti se, ali promjenom kulta, samo izvanjski i formalno, a u dubini bića ostaje usmjeren prema zlu, zato Gospodin traži nešto posve drukčije. To razlikovanje dobra od zla jest ujedno ono što smo spominjali već u povezanosti s obraćenjem, a ovdje se aludira na Knjigu Postanka i njezino prvo poglavlje. „Uvijek se iznova naglašuje kako je čovjekov problem bio od početka sadržan u sposobnosti razlikovanja dobra i zla.“⁷³ A što je to dobro, a što zlo za čovjeka Mihej naglašava s ove tri sintagme koje sadrže tri glagola: činiti, ljubiti i hoditi ('sh mišpāt, 'hb hesed, hlk 'im- 'elôhejka). Sva tri zahtjeva u sebi sadrže određene vrijednosti, a to su djelovanje, stanje i proces. Tako Božo Lujić u svojoj knjizi piše da smijemo zaključiti sljedeće: „Djelovanje treba biti povezano s ljubavlju, a i jedno i drugo iziskuju trajan povijesni proces koji se označuje kao hod s Bogom.“⁷⁴ Odatle proizlazi i sva kritika prema moćnicima koji su činili nepravdu, osobito prema nevoljnima i potlačenima. Svo njihovo djelovanje koje je bilo bez ljubavi završilo je u dubokoj nepravdi.

⁷² Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, 225.

⁷³ *Isto*, 226.

⁷⁴ *Isto*.

Nadalje, Mihej naglašava važnost činjenja milosrđa, koje ne može opstati bez uske povezanosti s pravdom, jer pravda bez milosrđa rađa još većom nepravdom. Odbacujući milosrđe, uništava se zdrava osnovica života, a to su upravo činili moćnici i lažni proroci koji su na kraju sami sebi „potpisali“ presudu. Osim što se pravda i milosrđe međusobno vežu kao vrijednosti, one dijele i isti izvor, a to je Bog. „Hodanje s Bogom pretpostavlja vjeru kako je dobro činiti pravdu i ljubiti milosrđe, jer iza tih vrijednosti stoji sam Bog kao njihovo izvorište.“⁷⁵ Poznato nam je koliko biblijski tekstovi naglašavaju važnost milosrđa i ljubavi kao temeljnih kršćanskih vrijednosti. *Ljubiti milosrđe* znači imati srce ispunjeno ljubavlju, što je ujedno poziv na suosjećanje i velikodušnost. Milosrđe je ono što Isus traži od svojih učenika. „To je neizmjereno viša pravednost, ponašanje poput Oca nebeskog, poput milosrdnog Boga.“⁷⁶ I zato to ne možemo sami od sebe, nego crpimo iz izvora koji je sam Bog, čija je bit milosrđe. Nije uvijek lako biti milosrdan, ali baš zato nužna je pravda koju prorok Mihej toliko naglašava. Ona je kao donji prag milosrđa, ona je dio milosrđa i ne smije se pregaziti, kako nam naglašava i Ivan Šarčević.⁷⁷ Između ostalog, Bogu smo slični upravo po milosrđu, a i pozvani smo ga nasljedovati po milosrđu. Milosrđe ne znači biti neiskren, dvoličan, ne usuditi se reći ono što je i kako je. Biti milosrdan znači biti spreman izreći istinu u ljubavi, sagledati sebe u ispravnom svjetlu, ali i uputiti potrebnu kritiku, jer je to najveći izraz milosrđa. To su empatija i suosjećanje, koji nedostaju moćnicima i vladarima koje nam opisuje prorok Mihej. Svaki pojedinac „dužnik“ je Bogu, jer je on prvi milosrdan nama, a na taj način mi ćemo imati puninu života. „Tek iz iskustva neizmjernog Božjeg milosrđa slijedi zahvalna preobrazba vlastitih misli, riječi i djela, tek tada su mogući novi odnosi prema bližnjima.“⁷⁸

I *zahtjev činiti pravicu* uvijek iznova vraća na bližnje, na ispravno djelovanje prema njima, na pravednost u odnosima i postupcima. To je Kristov poziv na služenje, ali služenje iz slobode i ljubavi. Sve suprotno tome, vodi prema onome na što i prorok Mihej upozorava, samo izvanjsko: formalizam, individualizam, „pakosna oholost, ljigavo udvaranje prema višima i bezočna goropadnost prema nižima.“⁷⁹ Sve rečeno, kao i poruka proroka Miheja, ostalo bi samo mrtvo slovo na papiru da sve to nije nužno povezano s Bogom, točnije hodom s Bogom. Tu nas prorok Mihej želi usmjeriti na budućnost, jer iz te budućnosti dolazi i Gospodin, a s njim i spasenje, a uz sve to ostaje trajni trostruki zahtjev. Na svom putu,

⁷⁵ *Isto*, 227.

⁷⁶ Ivan ŠARČEVIĆ, *Mane i vrline*, 43.

⁷⁷ *Usp. Isto*.

⁷⁸ *Isto*, 48.

⁷⁹ *Isto*, 118.

pojedinaac i zajednica, pozvani su izgrađivati vrijednosti koje su temelj života na što nas poziva prorok Mihej na kraju svoje Knjige. Pravednost, ljubav i poniznost nisu samo moralni imperativi, već su i putokazi koji vode prema dubljem duhovnom životu i zajedništvu s Bogom. Kršćanski život, prema ovom retku, nije samo stvar pravilnog ponašanja, već i stvar dubokog unutarnjeg preobraženja i duhovne svjesnosti.

4.2. Bog – vrhunac ljudskih odnosa

Poznati mislitelj Kierkegaard kaže: „Ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu jesu dvojica vrata koja se u istom trenutku otvaraju: nemoguće je otvoriti jedna, a da se ne otvore i druga, nemoguće je zatvoriti jedna, a da se ne zatvore i druga!“ Možda nam se to čini utopijski, no znamo „ne možemo ljubiti Boga kojeg ne vidimo, a ne ljubiti brata kojeg vidimo“ (usp. 1 Iv 4,20). S druge strane, nemoguće je ljubiti bližnjega, a još više, kako Isus zahtjeva, svoga neprijatelja bez Boga. Bog je vrhunac, ali i izvorište ljudskih odnosa, jer o Bogu ovisi i odnos prema sebi samom, prema bližnjemu, našem svakodnevnom poslu i svemu onom što nas na životnom putu očekuje. Po ljubavi smo slični Bogu. Bogu koji je iz ljubavi stvorio svijet, koji se u ljubavi razdaje i u konačnici koji jest sama ljubav. Zato je čovjek stvoren da neprekidno prima i daruje ljubav. A koliko i na koji način „izvršava i pokazuje“ ljubav, ovisi i sreća svakoga. Na kraju krajeva, ni po čemu drugome Bog nas na svršetku neće suditi nego po ljubavi, kako kaže i sv. Ivan od Križa.

„Čovjek istinski sebe upoznaje, prihvaća i ljubi samo kroz tajnu Boga“⁸⁰ i stoga je skoro pa nemoguće upoznati drugoga, a onda još manje ljubiti, činiti milosrđe i pravicu bez Boga. Više nego igdje vidljivo je u Knjizi proroka Miheja da svi pravi i pravedni odnosi mogu postojati samo ako su utemeljeni na ispravnom odnosu s Bogom i prema Bogu. Iz tog razloga prorok Mihej toliko naglašava važnost odnosa s Bogom, smjernog hoda s Bogom i ispravni kult koji proizlazi iz iskrenog, otvorenog srca. Ključ Mihejeve teologije leži u spoznaji da su svi ljudski odnosi neodvojivi od odnosa s Bogom. Iz toga slijedi i oštra kritika moćnicima jer su zanemarili svoju dužnost prema Bogu, a onda i ljudima. Ove ideje nisu nešto novo za Stari zavjet jer i drugi proroci, posebice Izaija i Amos kao Mihejevi suvremenici, izražavaju slične misli, ali se Mihej posebno usredotočuje na to jer smatra i jasno iznosi da život bez Boga neminovno vodi u društvenu nepravdu. Bez Boga društvena pravednost ostaje nepotpuna. Stoga Mihej ne vidi „rješenje“ i silazak s lošeg puta u kvantitativnom povećavanju kulturnih žrtava „nego poziva na okretanje prema istinskome putu dobra“.⁸¹ I ne daje Bog popis

⁸⁰ Romano GUARDINI, *Prihvatanje samog sebe*, Split, 2021., 56.

⁸¹ Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, 227.

kriterija, nepopustljivih pravila kojim čovjeka želi ukalupiti ili orobiti. Radi se, naprotiv, o odgovoru koji Gospodin zahtjeva od svakog čovjeka osobno, o moralnoj obvezi koja ga kao pojedinca obvezuje na praktično i konkretno poštivanje Božje volje.⁸² Što konkretnije i praktičnije može biti, nego ljubiti onoga tko je do mene, meni jednak? Ono što Gospodin govori odnosi se na svakog pojedinca. I nema razlike tko je tko, a još manje na kakvom je položaju. Zato nam prorok Mihej podcrtava ono što Gospodin traži, a to je stalni hod i stalno slušanje Božjeg zova. I to je hod prema vječnosti u kojoj ništa ne završava nego tek počinje: dolazimo do vrhunca svih odnosa, svega što je u ovom životu bilo vrijedno.

Hod koji je pred nama obilježen je vršenjem Božje volje i odbacivanjem raznih maski s kojima živimo. Nije uvijek lako prepoznati Božju volju, i iako je ona misterij, odnosno otajstvo „ni u kojem slučaju ne znači da je ona prepuštena odricanju od razmišljanja i slobodnog djelovanja“⁸³. Bog je stvorio i želi slobodna čovjeka, njemu je čovjek i njegovo dobro na prvom mjestu. „Njegova volja je zasigurno najveće dobro, dobro Oca koji nas nikad ne napušta.“⁸⁴ Pozvani smo na posluš u ljubavi, jer kako smo već ranije spomenuli, onaj tko ljubi ne može i neće činiti zlo ni sebi ni drugome. Takav posluš udovoljava Bogu i bližnjemu. „Ljubav se prelijeva u služenje Boga i bližnjih.“⁸⁵ A ljubav u svojoj biti nije drugo nego sam Bog, kako nas uči i apostol Ivan. Stoga možemo slobodno reći da je Bog – Ljubav vrhunac svih ljudskih odnosa i vrhunac života. „Bog je začetnik života, mi njegovi suradnici.“⁸⁶ Zato smo pozvani u ovom svijetu živjeti s njim i vršiti njegovu volju ljubeći svoje bližnje upravo ondje gdje jesmo: u obitelji, na poslu, u Crkvi i gdje god se nalazili. Tek kad zaista shvatimo da je Bog vrhunac svih odnosa, onda će nam svi odnosi biti onakvi kakvi i trebaju biti.

Da je Bog vrhunac odnosa iščitavamo i iz imena poroka Miheja – Tko je kao Gospodin? On tako svjedoči svojim životom i djelovanjem o jedinstvenosti i savršenosti Boga u odnosu na sve druge. Ako nitko nije kao Gospodin, onda je jasno da je on jedinstveni vrhunac svakog odnosa. Tko je kao Gospodin? – nije samo retoričko pitanje već pokazatelj, posebice kroz Knjigu proroka Miheja, da je njegova narav neusporediva te da on ima

⁸² Usp. Giuseppe BERNINI, *Osea – Michea – Naum – Abacuc*, 324.

⁸³ Ivan ŠARČEVIĆ, *Mane i vrline*, 179.

⁸⁴ FRANJO, *Moliti se Bogu za žive i mrtve* (30. XI. 2016.), u: https://www.vatican.va/content/francesco/hr/audiences/2016/documents/papa-francesco_20161130_udienza-generale.html (pristupljeno 28.VIII. 2024.)

⁸⁵ Nikola VUKOJA, Sveti Franjo Asiški – globalni ekolog. Neki elementi franjevačke karizme u skrbi za sve stvoreno, u: Božo VULETA – Ante VUČKOVIĆ (ur.), *Odgovornost za život*, Split, 2000., 338.

⁸⁶ INFORMATIVNA KATOLIČKA AGENCIJA, Biskup Škvorčević: Mi smo zaorali i sijemo, a Gospodin će učiniti da izrastu plodovi (21. VIII. 2024.), u: <https://ika.hkm.hr/novosti/biskup-skvorcevic-mi-smo-zaorali-i-sijemo-a-gospodin-ce-uciniti-da-izrastu-plodovi/> (pristupljeno 28.VIII. 2024.)

središnju ulogu u ljudskim životima. U kontekstu ljudskih odnosa, Mihej nas podsjeća da nema nikoga tko bi mogao zauzeti Božje mjesto, jer je on izvor, svrha i vrhunac svih odnosa. U svijetu gdje se ljudi često oslanjaju na druge ili samo na vlastite snage, Mihej nas poziva da se sjetimo tko je izvor pravednosti, milosrđa i ljubavi. U konačnici, odnos s Bogom nije samo jedan od mnogih odnosa, već najdublji i najznačajniji, jer ispunjava temeljne potrebe ljudske duše za ljubavlju, smislom i identitetom. Sve to lijepo sažima izreka sv. Augustin: „Nemirno je srce naše dok se ne smiri u tebi.“⁸⁷

⁸⁷ AUGUSTIN, *Ispovijesti*, Zagreb, 2022., 7.

Zaključak

Uz svoje suvremenike Amosa, Izaiju i Hošeu, prorok Mihej je ne samo religiozni već i društveni obnovitelj. U vrijeme kad su moralne vrijednosti bile narušene, moć bila izgovor za nepravdu, a služenje u ljubavi zamijenjeno tlačenjem nemoćnih, on postaje produžena ruka Božja, glas Boga koji svakome plaća po zaslugama: milosrdno ali i pravedno. Oštro i bez sladunjavih riječi djelovanje i pisanje proroka Miheja odražava duboku posvećenost borbi protiv društvene nepravde i nejednakosti, korupcije, stavljajući tako naglasak na prava najugroženijih. Mihejeva kritika onih na vlasti, pri tome ne štedeći ni svećenike, ni kraljeve koji su zloupotrebljavali svoj položaj, ukazuje na njegovu hrabrost da se suprotstavi politici pa i sustavu koji je zanemarivao potrebe običnih ljudi i nijekao njihova osnovna ljudska prava. Njegova oštra opomena o tome kako su bogati stjekali imanje na račun siromašnih (Mih 2,2) postavlja važna pitanja o etici bogatstva i načinu na koji društva vrednuju materijalna dobra. Ova poruka ne ostavlja ni nas danas ravnodušnima, nego nas potiče na promišljanje jer sve to utječe na život pojedinca, ali i zajednice.

Kroz Mihejevu poruku, posebno u poznatom 8. retku 6. poglavlja, gdje se govori o tome što Gospodin traži od ljudi, vidimo da su glavne vrijednosti pravednost, ljubav i milosrđe – one su svezremene, što znači i suvremene. To je zato što se upravo u Gospodinu nalazi njihov izvor i vrhunac. Isto tako Mihej nas podsjeća na važnost ispravnog kulta, istinske pobožnosti koja ne uključuje samo izvanjsku obrednost, već traži iskreno i otvoreno srce, spremno na obraćenje, a onda i aktivno zalaganje za pravdu u svakodnevnom životu. Ova dimenzija njegova proroštva poziva na unutarnje preispitivanje svakog pojedinca i zajednice, naglašavajući aktivnu borbu protiv nepravde, nepoštivanja i nerazumijevanja. U svijetu preplavljenom nejednakostima i društvenim podjelama, Mihejeva poruka pruža snagu i poticaj za djelovanje. Njegovo naviještanje podsjeća da je rad na društvenoj pravdi temelj civiliziranog društva. Izvor najviše pravednosti sam je Bog, zato Mihej uvijek iznova vraća pažnju na Boga.

Zaključno, Knjiga proroka Miheja predstavlja svojevrsnu svjetlost u tami, pružajući jasne smjernice za djelovanje u skladu s pravim vrijednostima pravde, ali i sveukupne ljudskosti. Njegova djela i riječi potiču nas da se ne zadovoljimo prividnom pravdom, da ne dopustimo da nas moć zaslijepi, ma gdje i na kojem polažu bili, već da težimo trajnijem i dubljem razumijevanju pravednosti koja obuhvaća sve aspekte života. U ovoj borbi za društvenu pravednost, svi smo pozvani biti aktivni sudionici i graditelji zajednice i naših

odnosa u kojima ljubav, pravda i milosrđe prevladavaju. Samo na taj način poruka proroka Miheja, koja dotiče i nas danas, bit će nit vodilja i budućim naraštajima, ali i kudikamo više – dovest će do onog što je u životu svakog pojedinca najvažnije, ono što Gospodin traži – činiti, pravdu, milosrđe ljubiti i smjerno sa svojim Bogom hoditi. To je univerzalni i sjevremeni vodič da svijet bude pravednije i humanije mjesto života za svu Božju djecu.

Literatura

1. AUGUSTIN, *Ispovijesti*, Zagreb, 2022.
2. AUGUSTIN, *O državi Božjoj/De civitate Dei II*, Zagreb, 1995.
3. Giovanni BAZOLI, *Pravednost i jednakost*, Zagreb, 2009.
4. BENEDIKT XVI., *Deus caritas est, Enciklika biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o kršćanskoj ljubavi* (25. XII. 2005.), Zagreb, 2006.
5. Giuseppe BERNINI, *Osea – Michea – Naum – Abacuc*, Torino, 1997.
6. Anton BOZANIĆ, Evangelizacija i obraćenje - trajni procesi, u: *Obnovljeni Život*, 54 (1999.) 1, 111-115.
7. Ivan FUČEK, *Moralno- duhovni život, Pravo, Pravda*, Split, 2008.
8. Romano GUARDINI, *Prihvatanje samog sebe*, Split, 2021.
9. Wilfrid John HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet*, Zagreb, 1993.
10. Nikola HOHNJEC, *Djela proročka. Likovi i središnje proročke teme*, Zagreb, 2001.
11. Nikola HOHNJEC, Etika u proročkim spisima, u: *Bogoslovska smotra*, 73 (2003.) 4, 595-617.
12. IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života* (25. III. 1995.), Zagreb, 1997.
13. Božo LUJIĆ, Povijesni trenutak našega naroda u zrcalu biblijske vjere, u: *Jukić*, 24-25 (1994.) 30-47.
14. Božo LUJIĆ, *Proroci. Osoba, vrijeme, poruka*, Zagreb, 2015.
15. Božo LUJIĆ, *Starozavjetni proroci*, Zagreb, 2015.
16. Jozo MAREVIĆ, *Hrvatsko-latinski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 1997.
17. Alviero NICCACCI, *Un profeta tra oppressori e oppressi. Analisi esegetica del capitolo 2 di Michea nel piano generale del libro*, Jeruzalem, 1989.
18. Martin NOTH, *Geschichte Israels*, Göttingen, 1950.
19. Marjan PEKLAJ, Pripovjedni tekstovi SZ – iz vjere za vjeru, u: Ivan ŠPORČIĆ (ur.), *Stari zavjet vrelo vjere i kulture*, Rijeka – Zagreb, 2004.
20. Adalbert REBIĆ, *Proroci*, Zagreb, 1969.
21. Luis Alonso SCHÖKEL – José Luis SICRE DIAZ, *I Profeti*, Rim, 1985.
22. Thomas SÖDING, *Više od knjige. Razumjeti Bibliju*, Zagreb, 2001.
23. Ivan ŠARČEVIĆ, *Mane i vrline*, Jajce – Zagreb, 2022.
24. Celestin TOMIĆ, *Poruka spasenja svetog Pisma Starog zavjeta*, Zagreb, 1983.

25. Nikola VUKOJA, Sveti Franjo Asiški – globalni ekolog. Neki elementi franjevačke karizme u skrbi za sve stvoreno, u: Božo VULETA i Ante VUČKOVIĆ (ur.), *Odgovornost za život*, Split, 2000., 331-344.
26. Mato ZOVKIĆ, *Crkva Božja na putu zemaljskom*, Sarajevo, 1984.

Mrežni izvori

1. FRANJO, Moliti se Bogu za žive i mrtve (30. XI. 2016.), u:
https://www.vatican.va/content/francesco/hr/audiences/2016/documents/papa-francesco_20161130_udienza-generale.html (pristupljeno 28.VIII. 2024.)
2. INFORMATIVNA KATOLIČKA AGENCIJA, Biskup Škvorčević: Mi smo zaorali i sijemo, a Gospodin će učiniti da izrastu plodovi (21. VIII. 2024.), u:
<https://ika.hkm.hr/novosti/biskup-skvorcevic-mi-smo-zaorali-i-sijemo-a-gospodin-ce-uciniti-da-izrastu-plodovi/> (pristupljeno 28.VIII. 2024.)
3. Stipo KLJAJIĆ, Toma i rane (2. V. 2024.), u: <https://polis.ba/ii-vazmena-nedjelja-toma-i-rane/> (pristupljeno 28. VII. 2024.)
4. Emmanule LEVINAS, L'asimmetria del volto. Un'intervista (3. XII. 2012.), u:
<https://mondodmani.org/dialegesthai/articoli/emmanuel-levinas-01> (pristupljeno 3.VII. 2024.)